

Hat évtized a hazai szlovák kultúráért

Interjú Dr. Gyivicsán Annával

Több mint harminc éve tanít az ELTE szlovák szakán, Szlovákiában és itthon is a Néprajzi Társaság tiszteletbeli tagja. Alapítója volt és tizenkét éven át vezette a békéscsabai Magyarországi Szlovákok Kutató Intézetét. Több könyvet és számtalan cikket publikált a magyarországi szlovákság kultúrájáról, behatóan foglalkozott az anyanyelv és a kultúra kapcsolatával. Munkájának elismeréseképpen Dr. Gyivicsán Anna 1997-ben Kisebbségéért díjban részesült. A szakmai sikerek ellenére viharfelhőket lát az egyetemen. A felsőoktatás tervezett átalakításával veszélyben látja a kis szakok létét és ezzel a magyarországi szlovák nemzetiségi felsőoktatást.

– Pályafutása során számos kitüntetésben részesült. Az elmúlt évben kétszer is elismerték a kisebbségéért végzett munkáját. Melyek voltak ezek a díjak?

– 2004 júliusában az Országos Szlovák Önkormányzattól a „Za našu národnot” – Nemzetiségünkért kitüntetést kaptam meg, novemberben pedig tudományos tevékenységemért és a magyarországi szlovák kultúra fenntartásáért, fejlesztéséért végzett munkámért az 1863 óta a szlovák kultúra megmaradását szolgáló Matica slovenská kulturális egyesület Cyrill és Metod aranyérmét vehettem át.

– 1997-ben Kisebbségéért díjban részesült. Miért kapta akkoriban az elismerést?

– Tudományos és oktatási munkámért kaptam a Kisebbségéért díjat. Ebben benne van a békéscsabai Szlovák Kutatóintézet alapítása és tudományos vezetése, a magyarországi szlovákok néprajzi atlaszának összeállítása.

Másrészt a nemzetiség népi kultúrájának tanításának felsőoktatásban való bevezetésében játszott szerepemért kaptam az elismerést. Ennek része, hogy a szlovák egyetemi szakba belehelyeztük a nemzetiségi programot, ami nélkül ma még szlovák szakos bölcsész diplomát nem lehet szerezni.

Ugyan a kitüntetés indoklásában nem szerepelt, de büszke vagyok a kisebbségpolitikában betöltött szerepemre is: 1988-tól 1990-ig alelnöke, 1990-96 között elnöke voltam a Magyarországi Szlovákok Szövetségének. A szervezet újjáalakítása, a regionális központok létrehozása, a civil építkezés is fontos lépés volt a hazai szlovákság életében.

– Hogyan kötődik a szülőföldhöz, a magyarországi szlovák kultúrához?

– Tótkomlósról szlovák nemzetiségű családból származom, beleszülettem a helyi szlovák kultúrába. A falu 1944. októberi felszabadulása után már megkezdődött a szlovák nyelvű iskolai és óvodai képzés megszervezése, ennek megfelelően a szüleim szlovák iskolába íratnak.

A hazai szlovákoknál a világháború után a lakosságcsere jelentett nagy törést. Szlovákiából magyarok érkeztek, Magyarországról pedig szlovákok távoztak. Nehéz elképzelni azt a helyzetet, hogy az áttelepült szlovák családok helyére felvidéki magyarok jöttek. A szülőfalum több mint egyharmada települt át Csehszlovákiába. Ők pedig szlovákiai magyar falvakban az ott élő magyarok szomszédai lettek. Szerencsére az em-

berek megtanultak egymással együtt élni, egymást tisztelni.

Végig egynyelvű, szlovák iskolába jártam, mindent szlovákuul tanultunk. 1958-ban érettségiztem a békéscsabai Szlovák Gimnáziumban, s még ebben az évben Budapestre, egyetemre kerültem: történelem, szlovák szakra.

– Mióta foglalkozik a magyarországi szlovákok kultúrájával tudatosan? Milyen eredményeket ért el az első időben?

– Már az általános iskolában elkezdtem ezzel foglalkozni. Tótkomlóson helytörténeti adatokat, szokásokat gyűjtöttem Medovarszkiné Asztalos Anna tanárnőm segítségével, vezetésével, aki 1949 óta gyűjtötte a helyi szokásokat, népdalokat. Ezt középiskolában is folytattam, az egyetemen nagyrészt leendő történészként a kelet-európai nemzeti kérdéssel foglalkoztam. A diploma után történészként dolgoztam, majd néprajzos kollégákkal kerültem kapcsolatba. 1963-ban elvállaltam a szegedi tanárképző főiskola megbízását egy szlovák folklórjegyzet elkészítésére, majd még az egyetemi évek alatt elkezdtem ezt a tantárgyat oktatni. Két és fél év alatt elkészítettem egy olyan jegyzetet, melyet a pozsonyi egyetem is felhasznált. Ebbe elsőként került bele a magyarországi szlovákok folklórja, annak kapcsolódása a szlovák folklór egészéhez.

1969 novemberében a Művelődési Minisztérium Nemzetiségi osztályának munkatársa lettem, Kóvágyó László hívására. A kulturális intézmények tartoztak felelősségi körömbé. 1969-től 1974-ig dolgoztam a minisztériumban. Folyamatosan jártam az országot, és ennek köszönhetően tudományos megközelítésben is foglalkozni kezdtem a nemzetiségi intézményi rendszerrel. Olyan kérdéseket kutattam mint: hogyan élnek az emberek a szlovák illetve nemzetiségi intézményekkel, például az iskolával? Anyanyelven hangzanak-e el a misék? Miért nincs anyanyelvi vagy nyelvoktató iskola egy szlovákok lakta faluban?

– *A hazai szlovákság lélekszáma mekkorára tehető? Magyarország mely részein élnek?*

– Becslések szerint körülbelül 100 ezer főre tehető a magyarországi szlovákság lélekszáma. Szám szerint a legtöbben a Dél-Alföldön, Békéscsabán, Tótkomlóson és Szarvas környékén élnek. Ők nagyjából evangélikus vallásúak. A pilisi szlovákok katolikusok, zárt közösségek, erőteljesen őrzik hagyományukat. Nógrádban még mintegy huszonnégy településen élnek szlovákok, ők őrizték meg legtisztábban a nyelvet.

A borsodi hegységi települések – Mátra, Bükk, Zemplén – eltérően az eddigiektől, melyek nagyrészt mezőgazdasággal foglalkoztak, ipari települések voltak: üveghutákhoz, mészezetőkhöz telepítettek ide cseh- és morvaországi németeket, akik szlovák munkások között teljesen elszlovákosodtak. Néhány név, így például Friedler, Stuller, őrzi még eredetük emlékét. Az első világháborút követően sorban megszűntek a huták, és a munka nélkül maradt munkásokból lettek az országot bejáró üvegesek és „drótos tótok”.

Ebből is érzékelhető, mennyire szétszórtan élnek itt a szlovákok, vegyesen is persze, és a 19. század derekától igen erős magyarosítási és asszimilációs törekvések közepette. Úgy látom az a legégetőbb gond, hogy nem alakult ki a modern élethez szükséges modern kultúra a nyelvben sem.

– *Már több mint harminc éve az Eötvös Loránd Tudományegyetemen tanít, hosszú éveken át tudományos vezetője volt a Békéscsabai Szlovák Kutatóintézetnek. Milyen jelentősebb kutatásokat végzett ez idő alatt?*

– Igen, 1974-ben jöttem az egyetemre, a Szláv tanészék szlovák szakára. Irodalomtörténetet és művelődéstörténetet tanítottam. A Szlovák Kutatóintézet 1990-es alapítása után annak tudományos vezetője lettem, mely tisztséget 2002-ig töltöttem be. Általános szlovakisztikával kevesebbet foglalkozom, munkám nagy részét a hazai szlovákság kutatásával töltöm. A nyelvszigeteken szlovákiai kollégákkal dolgozunk együtt: például feltérképeztük Krupa András kollégámmal és a Szlovák Tudományos Akadémia Etnológiai Intézetének munkatársaival, hogy az emberek

tudatában miként él a hagyományos kultúra meddig voltak képesek ezek a közösségek fiatal generációknak átadni a hagyományos kultúra értékeit, s mikor nem. Négy százötven térképet készítettünk el, a néprajzi atlasz két nyelven jelent meg.

A másik nagy kutatási területünk a jelenkutatás. Először kezdeményeztünk szociológiai kutatásokat a magyarországi szlovákok között: például kulturális tudatvizsgálat, nemzetiségi identitás a magyarországi szlovák értelmiség és családok körében. Ezen keresztül a magatartást, és az anyanyelvhez kötött kultúra értékeit kutattuk.

A szociológiai kutatások lebonyolítása érdekében munkaszerződést kötöttünk a Szlovák Tudományos Akadémia kassai Társadalomtudományi Intézetével, ők különben a szlovákiai nemzetiségi kérdéssel foglalkoznak. Maria Homisinova vezetésével elkészítettük a felmérést négyszáznyolc magyarországi szlovák értelmiségi személy körében. Most készül a második könyv a hazai szlovák családokról, nemsokára meg is jelenik.

Elmondhatom, nagyon nehéz volt nemzetiségi értelmiségiként elfogadtatni, hogy tudományos munkát végzek. Ma már ez természetesebb. Megküzdöttem azért, hogy bekerüljek a tudományos életbe itthon és Szlovákiában is, és ennek nagyon sok munka volt az ára: két kultúrát, két nyelvet, s még ahhoz, hogy az ember fennmaradjon, a tudomány részese legyen legalább egy nyugati kultúrát is ismernie kell.

– *Jelenleg milyen témákon dolgozik?*

– Sorozatot írok *A kultúrafejlődés kérdései* címmel: legutóbb a nyelvszigeteken a szlovák hagyományos kultúra átalakulásáról írtam. Most az egyházi kultúrával foglalkozom, végül a magas kultúra létezési esélyeiről írok. Éppen könyvvé bővítem azt a cikkemet, melyben a pénz és a gazdaság a kultúra létére gyakorolt hatását vizsgáltam.

– *Gondolom az egyetemi katedra is leköti energiáit.*

– Igen, egyetemi tanárként továbbra is tanítok az ELTE szlovák szakán, sőt tanácsadóként is dolgozom a Szlovák Kutatóintézetben. A sok eredmény ellenére borúlátó vagyok a felsőoktatás átalakítása miatt: Úgy látom, hogy veszélyben vannak a kis szakok, és a Szláv Intézet is. Az új tervekben ezek a szakok nem kapnak nekik megfelelő szerepet, hiszen, a pénzügyi hasznosság elvére épül az új rendszer. Ha a politika nem karolja fel a hazai nemzetiségi értelmiségi képzést, akkor veszélyben a felsőoktatás azon területe, melyért annyit dolgoztunk és küzdöttünk. Sajnos eddig minden, az egyetem és az országos kisebbségi önkormányzatok részéről az oktatási miniszterhez írt levelekre nem érkeztek megnyugtató válaszok.

Karácsony Zoltán

Látogasson el honlapunkra: www.nemzetisegek.hu